

ponovnem odkrivanju krščanskih korenin (za kar se močno zavzema papež Janez Pavel II.) tudi ekskluzivistična, nacionalistična in neobčutljiva tako za številne lastne kot sosednje kulturne in politične identitete. Upati je, da bo propaganda, pretežno posredovana prek ameriške popularne kulture, ostala doma izključno v Ameriki. Tudi v tem pogledu je čas, da evropska identiteta postopoma sestavi *protiutež* svetovnemu hegemonu, saj bo le tako, čeprav razširjena in fragmentirana, ostala še naprej *evropska*.

Lucija Mulej

Martin Luther: Tukaj stojim – teološko politični spisi. Ljubljana: Krtina, zbirka Temeljna dela, 2002
190 strani (ISBN 961-6174-42-8), 2.800 SIT
 prevod Božidar Debenjak

Socialno-politično pedagoška študija, povzeti spisi opusa Luthra, umeščena v teološki diskurz dobe preloma in temačnosti srednjega veka, zlasti v luči *Malleusa Maleficaruma (Kladiva, ki ubija čarovnice)*, nakazuje heteronomnost momentov časa, ki morda ni tako zelo oddaljen.

Leto 1486 z dominikancema Sprengerjem (ki je bil med drugim tudi dekan univerze v Koelnu) in Institorisem naznani čas »*kladiva, ki ubija čarovnice*«. Ne gre samo za boj proti herezijam, pač pa zlasti za boj proti tistim mislečim, ki s poznavanjem stanja stvari kot takih, pomenijo motnjo. Parafrazirano: predvsem grožnjo za *kolektivno nezavedno*. Eden takih je bil Martin Luther. Rojen novembra 1483 v kraju Eisleben pri Mansfeldu v Turingiji, v osrednji Nemčiji, očetu kmetu, ki se je kasneje zaposlil v rudniku bakra in postal premožen rudarski podjetnik. Ker je sinu želel omogočiti boljše življenje, ga je poslal na šolanje. Potekalo je v latinščini in kljub mojstrstvu, ki ga je dosegel v tem jeziku, je nemščina vendarle ostala njegov najljubši jezik (kar lahko razberemo iz spisov *O prevajanju*).

Poleg študija klasične in sholastične filozofije se je Luther posvečal nominalizmu. Ti dve smeri, kasneje tudi krščanski humanizem, močno vplivajo nanj in na njegov odnos do Boga in *Biblije kot Božje besede*. Leta 1502 je diplomiral, 1505 pa magistriral. Oče je želel, da bi sin študiral pravo, vendar je Luthra mikalo versko življenje. Kmalu je opustil študij prava in julija 1505 vstopil v avguštinski samostan v Erfurtu. Istega leta je veliko njegovih sošolcev umrlo za kugo. To je v njem zbudilo tesnobne misli in začel se je ukvarjati z vprašanjem zveličanja in pogube. Dve leti kasneje je bil posvečen v duhovnika, 1509. leta je drugim diplomam dodal še diplomu iz bibličnih študij in začel obetavno kariero kot univerzitetni predavatelj. Doktoriral pa je iz teologije 1511. leta in pričel na univerzi v Wittenbergu z vrsto predavanj o bibličnih knjigah – o Psalmih, in o Pavlovih pismih Rimljanom, Galičanom in Hebrejcem.

Med tem časom se je njegova tesnoba glede vprašanja zveličanja, kljub zvestemu opravljanju meniških dolžnosti, poštenju in samokaznovanju, stopnjevala. Nepremagljivi občutek lastne grešnosti ga je silil v dela pokore, kar pa ga ni prepričalo o tem, da bi bil zaradi raznih askez *bližji nebesom*. Soočen s svetopisemskimi zahtevami po Božji pravičnosti, kjer je Bog sodnik, človek pa, četudi brez osebnih grehov, dedič Adamove grešne narave in nagnjenja k grehu, je pričel razumevati „*dobra dela*“, za katera si človek v skladu z Božjim zakonom prizadeva, kot umazana, sebična in pokvarjena. Teologi, na katere se je opiral Luther, so takrat menili, da je človekovo zveličanje delno v njegovih rokah in sicer v opravljanju dobrih del. Toda prek svojega začetnega stališča o Božji pravičnosti je prišel do prepričanja, da je plod dobrih del poguba in ne zveličanje. To je (poleg prevoda Biblije) osrednji temelj, na katerem je Luther gradil neposredno konfrontacijo proti odpustkom. O tej problematiki lahko še danes beremo v njegovem

obsežnejšem spisu *Nova vera*, kjer se ni dotaknil le »svobode človeka kristjana«, pač pa zlasti izboljšanja krščanskih razmer. Moto teh pisanj (temeljijo zlasti na Pavlovih pismih) bi lahko strnili v znamenitem stavku, da namreč *dobra dela ne delajo človeka dobrega, pač pa dobri ljudje delajo dobra dela*. To pa je tudi srčika »brumnosti« – gre za termin, ki ni lahko prevedljiv, vsekakor ne more biti povzet s *pobožnostjo*, kajti beseda izraža odnos do skupnosti, soljudi ter vestno in voljno izpolnjevanje dolžnosti. *Brumen* je navsezadnje tisti, čigar življenje je Bogu dopadljivo. Ne pa tudi tisti, ki skuša *brumnost* doseči z deli dobrega, kar se mu morda najočitneje razjasni ob odhodu v Rim.

Ko je Luther leta 1510-1511 (domovino je zapustil zgolj takrat) obiskal Rim, je doživel kopico razočaranj. Ugovarjal je zlasti popačenosti nauka in zavajanju ljudi z odpustki. Pri tem pa Luther ni vedel, da je ozadje prodaje odpustkov velika denarna prevara osemletne nabiralne akcije za gradnjo bazilike Sv. Petra v Rimu. V poglavju *Nova vera* (spis o *Schmalkaldskih artikulih*) zlasti kritizira konciliarizem, ki je že skoraj avtarkičen: »Če bi take glavne stvari duhovskega in posvetnega stanu, ki so proti Bogu, obravnavali na koncilu, bi pač imeli vse roke polne dela, tako da bi pozabili na otročarije in norije o dolgih duhovniških oblačilih, verskih tonzurah, širokih pasovih, škofovskih in kardinalskih klobukih ali palicah in podobnem glumaštvu« (str.103). Luther tudi sicer zelo jasno nakazuje dvoličnost duhovščine v vseh spisih, ki so zbrani v pričujoči knjigi.

Z vidika sociologije religije je potrebno poudariti Luthrovo opažanje o splošnem nezaupanju v koncile, ki se vleče že od časa *velike shizme zahoda* (1054) – koncil v Konstanci tako na primer postane usoden za sklicatelja papeža Janeza XXIII., ki je bil odstavljen, kot zlasti za češkega protestanta Jana Husa, ki ga je Rimokatoliška cerkev sežgala na grmadi. Znano je, da je bil Hus podvržen angleški Wycliffovski »hereziji«, začel je pridigati apostolsko ubožstvo, zavračal pridobitništvo Rimokatoliške cerkve, nakup služb in trgovino z odpustki (to gibanje se je v 16. stoletju v veliki meri porazgubilo v reformaciji). Kakorkoli, nezaupanje v papeže botruje nezaupanju v koncile – kajti Husa so leta 1415. obsodili na grmado in ga tudi usmrtili, čeravno mu je rimskomenški cesar **Sigismund** pred koncilom zajamčil varstvo. Luther je v tem smislu imel več sreče. Poleg zaščite s strani Friderika Saškega, ga je svetovalec Johann von Staupitz, ki je je videl srčiko problematike in Luthrove sposobnosti, odvezal služabniških opravil v samostanu in mu priporočil v branje že omenjena Pavlova pisma. V njih je Luther končno našel rešitev svojih težav, predvsem v Pavlovem izreku: „Pravične rešuje vera.“ Tako tudi tri gesla reformacije – *sola Christus, sola scriptura* in *sola fides* – posamezniku v roke polagajo zahtevna in odgovorna merila o tem, da naj posamezna prepričanja vodijo do ravni veljavnosti. Tudi zato je Luther izpostavil pomen prevajanja Biblije v ljudem razumljiv jezik.

Pred spopadom z oblastmi konec oktobra 1517 je deloval kot pastor, pridigar in spovednik Wittenberžanov. Takrat je sestavil znamenitih 95 točk ali tez, in jih najverjetneje pribil na vrata grajske cerkve v Wittenbergu, ki so služila kot uradna oglasna deska univerze. Teze so hitro natisnili in s tem omogočili njihovo širjenje tudi drugod. Leta 1518 je Luther opozoril papeža Leona X. na zlorabe v zvezi s prodajo odpustkov in ga pozval, naj jih s svojo avtoriteto prepreči. Luther je bil do svojih predstojnikov sicer zelo spoštljiv, vendar je papež v njegovi kritiki odpustkov videl napad na svoj finančni sistem ter oblast nad verniki – moč sojenja, odpuščenja in podeljevanja odveze. Vsi ti dogodki so povzročili zaostritev Luthrovega odtujevanja od papeštva in katoliške cerkve. Dogajanje pa ni ostalo brez odziva. Poleg ostalih mu je zlasti nasprotoval dominikanec Silvester Prierias v *Dialogih* objavljenih leta 1518. Tako je bil razglašen za krivoverca in papež si je zelo prizadeval, da bi prišel v Rim in preklical (zavrnil) svoj nauk. To prizadevanje je spodletelo, ker ga njegov vladar in zaščitnik, volilni knez Friderik Saški ni hotel izročiti v sojenje. Friderik je imel zelo veliko oblast – svoje podložnike je bil sposoben ščititi tudi pred rimskim sodiščem. Ker Lutra niso uspeli premamiti za odhod iz rodne dežele, so nalogo zasliševanja na nemških tleh zaupali mestecu Ausburgu in kardinalu Kajetanu. Ta svoje naloge ni opravil po zamislih Rima, iz česar sledi naloga aretacije plemiču Karlu von Miltitzu. V teh mesecih je Luther ponovno našel

zavetje (pri svojem volilnem knezu) in ta zaščita se je nadaljevala zlasti v nevarnem obdobju med leti 1520-21. V Leipzigu je 1519 leta potekala razprava med Luthrom in njegovim kolegom Andresom Carlstadtom na eni strani, in Johannom Eckom na drugi. Razpravo so začeli pri temi o svobodni volji in odpustkih, razvila pa se je v raziskovanje cerkvene avtoritete. Luther je vse bolj zavračal papeževo avtoriteto.

Tako je leta 1520 napisal tri dela z naslovi *Krščanskemu plemstvu nemške narodnosti*, *Babilonska sužnost Cerkve* in *Kristjanova svoboda*, kar je povzročilo še večji prepad med Luthrom in Rimom. Rim je pripravil bulo *Exsurge Domine*, ki je pomenila pogojno izobčenje in nudila šestdeset dni za predajo. To listino je decembra 1520 sežgal, kakor je tudi papež sežgal njegove knjige. Temu je sledil poziv cesarja Karla V, naj nadležni protagonist javno nastopi pred nemškim občinstvom. Od tod tudi izrek »*Tukaj stojim, ne morem drugače*«. Pred komisijo Reichstaga je nastopil sredi aprila, kjer so zahtevali preklic vsebin iz njegovih knjig. V dolgem govoru je Luther napravil razloček med svojimi pisanji: glede vzgojnih spisov (o veri in dobrih delih, o zakonskem življenju in dobičkarstvu itd.) preklic ni potreben, glede ostrine polemik pa se je bil pripravljen opravičiti – toda ostalega ni zmožgal preklicati. Obrazložil je namreč, da bi bil pripravljen preklicati vsa svoja dotedanja dela, če bi ga ali Sveto pismo ali pa *luč razuma* prepričala o lastni zmoti. Zato parabola »*Tukaj stojim, ne morem drugače*« ni zgolj parabola reformatorja, intenzivnega misleca in izjemno dobrega protoetnografa (Luther je namreč imel izjemno intuicijo opazovanja, kar je zlasti razvidno v selekciji pravega materiala Svetega pisma, tj. evangelijev), pač pa tudi človeka, ki je stal za svojimi besedami in dejanji.

Zaradi odpora do oblasti sta cesar in Reichstag maja podpisala *Wormski edikt*, ki je „*menih*“ izobčil. S pomočjo Luthrovega glavnega zaščitnika ga je dočakal skrit na odročnem gradu v Wartburgu. Tu je pričel s prevajanjem Biblije v nemščino. Proti koncu 1521 leta ga je mestni svet povabil v Wittenberg, da bi odpravil tamkajšnji nered. Brez odobravanja svojega volilnega kneza se je Luther spomladi 1522 vrnil v Wittenberg in s številnimi sijajnimi pridigami in s svojim izjemnim ugledom skoraj sam napravil red – versko reformacijo je bilo v Wittenbergu moč zaznati v številnih oblikah: *službo Božjo* so poenostavili in opravljali v nemščini, pridige so postale pogostejše, katekizmi in cerkvene himne so bile napisane v nemščini.

V zaključku velja opozoriti, da s pričujočim prevodom zbirka *Temeljnih del* založbe Krtina nudi temeljit vpogled v Luthrovo ustvarjanje, ki je obeleženo z zgodovinsko noto o religijski, kulturni, politični, socialno-pedagoški luči tistega časa. V Luthrovi zbirki spisov je tako zbranih šest *Spisov o Svetem pismu*, trije *Spisi o prevajanju*, štirje *Spisi o novi veri*, *Polemika o papeškem primatu* ter spisa o tem, kaj pomeni *živeti krščansko*. Za današnji čas je zlasti zanimiva *Razprava o zakonskem življenju* ter spis *O kupčiji in dobičkarstvu* – delo torej ni namenjeno zgolj teološko naravnanim, pač pa vsem tistim, ki v preteklosti iščejo vzroke za sedanjost.

Literatura:

M. Mullett (1995): *Luther*. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana.

Ksenija Šabec

Angelo Ara, Claudio Magris: Trst, obmejna identiteta. Ljubljana: Študentska založba, zbirka Claritas, 2001
283 strani (ISBN 961-6356-72-0), 5.900 SIT
 prevod Marija Luisa Cenda, spremna beseda Igor Škamperl

Angelo Ara (rojen 1942), profesor moderne zgodovine na univerzi v Paviji, in Claudio Magris (rojen 1939), profesor nemške literature na univerzi v Trstu, sta leta 1982 izdala knjigo *Trst*,